

Vinko Rajšp

SLOVENSKI PROTESTANTIZEM, URAŠKA TISKARNA
IN CENE

Referat na posvetovanju o zgodovini denarstva in bančništva na Slovenskem. Ljubljana, 11. in 12. decembra 1984.

Ta prikaz cen temelji na računih, ki so se ohranili med gradivom uraške tiskarne v univerzitetni knjižnici v Tübingenu pod naslovom »Slavischer Bücherdruck«. Te račune sta objavljala Franjo Bučar in Mirko Rupel.¹ Računi so nastali v zvezi z delovanjem slovanske tiskarne v Urachu, ki jo je vodil sprva Primož Trubar. Te račune je predložil Ivan Ungnad v pregled in potrditev univerzi v Tübingenu. Podpisali so jih poleg Ungnada še Trubar (prvi račun za leto 1561, medtem ko so kasnejši računi brez njegovega podpisa, ker je bil v Ljubljani), Štefan Konzul, Anton Dalmatin in še nekateri drugi. Ungnad je prosil najprej württemberškega vojvodo Krištofa, naj določi dva moža, ki bi pregledala račune. Ta je določil za to univerzo. Glavni namen obračuna je bil, da se potrdi njihova verodostojnost in da je mogel potem Ungnad z njimi na osnovi opravljenega dela zaprositi za novo pomoč in prispevke. Vendar je konec leta 1564 Ungnad umrl, naslednje leto pa je tiskarna prenehala delovati.

Ohranjeni računi, ki so jih tu predložili, zajemajo čas od Jurjevega leta 1561 do Jurjevega 1564.² Skupna vsota porabljenega denarja v tem času je znašala 7842 goldinarjev, 3 krajcarje in tri denariče. Iz obračuna izvemo, da je, preden je prišla kakršna koli pomoč, dal Ungnad iz svojega 2034 goldinarjev in 13 bacnov. Prostovoljnih prispevkov se je nabralo 5170 goldinarjev, 10 bacnov, 3 krajcarji in dva denariča. V celoti je prispeval Ungnad iz svojega za tiskarno 2445 goldinarjev.

Denarne razmere v šestnajstem stoletju so bile zapletene. Krožilo je namreč veliko vrst denarja različne vrednosti. Kljub temu je bil tako v južni Nemčiji kot tudi v naših deželah najbolj razširjen goldinar nemške vrednosti ali renski goldinar. Računi uraške tiskarne so vodeni večinoma v goldinarjih nemške vrednosti, nekajkrat pa se pojavijo tudi tolarji, tako za naše kot za nemške dežele. Goldinar se je delil še na manjše enote: na 60 krajcarjev in 240 denaričev. Med krajcarjem in goldinarjem je bil še bacn (po slovensko tudi repar), ki je bil vreden 4 krajcarje.³ Obstajale so še druge enote, ki se pa v naših računih ne pojavljajo. Vrednost tolarja je bila nekoliko višja od vrednosti goldinarja. Tako imamo zabeleženo, da je veljal 70 krajcarjev, v nekaj primerih (npr. v Stuttgartu) pa le 68 krajcarjev.⁴

Redno zaposlen v tiskarni, kot bi morda danes temu rekli, je bil Štefan Konzul iz Istre, ki je prišel na Trubarjevo pobudo iz Nürnberga v Urach. Njegova letna plača je znašala 170 goldinarjev. Zdi se, da mu ta denar ni zadostoval, ker je dobil leta 1562 (leto so računali od Jurjevega do Jurjevega) 10 goldinarjev od plače naslednjega leta, naslednje leto pa je württemberški vojvoda dovolil, da se mu povrne

¹ Franjo Bučar, Račun o slovenskim artikulama od Trubara, Carniola n. v. II 1911, str. 44—45; Račun Stjepana Konzula Istranina za put iz Uracha na jug u god. 1563 i 1564, Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskoga arkiva XV 1913, str. 35—47; Ivan Ungnad i jugoslavenska tiskara u Tübingenu, Carniola 1915, str. 231—236; Račun Fabijana Kirchbergera u pogledu hrvatske i slovenske tiskare u Urachu-Tübingenu za god. 1562 i 1563, Carniola IX 1919, str. 135—145; Računi o dohocima i troškovima za hrvatsku protestantsku tiskarnicu u Urachu-Tübingenu u godinama 1561 do 1563, Građa za povijest književnosti hrvatske IX 1920, 223—237; Mirko Rupel, Dva Trubarjeva računa, Slavistična revija VIII 1955, str. 107—116.

² Franjo Bučar, Računi o dohocima, Građa IX, str. 224.

³ Günther Probst, Österreichische Münz- und Geldgeschichte von den Anfängen bis 1918, Wien—Köln—Graz 1973, str. 374—375; Sergij Vilfan, Pravna zgodovina Slovencev, Ljubljana 1961, str. 307; Fr. Kos, Zgodovinski pobirki iz loškega okraja, Izvestja muzejskega društva za Kranjsko II 1892, str. 25.

⁴ Franjo Bučar, Račun Stjepana Konzula, str. 37.

za obe leti hišna najemnina v vrednosti 24 goldinarjev.⁵ Tako je prejel 182 goldinarjev letno. Anton Dalmatin, duhovnik iz Istre, ki ga je pripeljal Konzul v Urach za prevajanje in za pomoč pri tiskanju cirilskih knjig, je dobil 30 goldinarjev letno, vendar je imel hrano in stanovanje na račun württemberškega vojvode.⁶ Za primerjavo naj navedem, da je imel Sebastijan Krelj kot superintendent v Ljubljani 150 goldinarjev plače.⁷ Stavec v tiskarni (Oswald Gruppenbacher) je zaslužil 3 goldinarje na teden, kar bi, če bi ne računali praznikov in bi pomnožili z dvainpetdeset, zneslo 156 goldinarjev. Dobil pa je 153 goldinarjev 27 krajcarjev. Nekaj je dobil še na račun dodatnih opravljenih del, ki niso posebej naštet.⁸ Kljub temu je bila njegova plača precej boljša od plače njegovega predhodnika Antona Wassermanna, ki je prejel po dva goldinarja na teden. Delal je le dvanajst tednov, ker je potem, ko je odšel po ženo na Dunaj, za kar je prejel še posebej 8 goldinarjev, na poti nazaj utonil v Donavi.⁹

Tiskarski pomočnik, ki je delal 17 tednov, je zaslužil prvih 12 tednov po 1 goldinar, naslednjih pet tednov pa nekoliko manj, tako da je dobil skupaj 16 goldinarjev, 7 bacnov in 2 krajcarja (16 gld in 30 krajcarjev).¹⁰ Naslednje leto je zaslužil pomočnik 12 bacnov (48 krajcarjev) tedensko. Dobil je še dodatek, če je bilo več dela ali je moral opraviti še kakšno dodatno delo. Če bi delal dvainpetdeset tednov, bi to zneslo 41 goldinarjev in 6 krajcarjev. Izplačanih pa je dobil 44 goldinarjev in 28 krajcarjev,¹¹ na račun dodatnih del. V obeh primerih sta imela pomočnika plačano hrano in stanovanje. Kot smo videli, je dobil Anton Dalmatin kot prevajalec 30 goldinarjev (se pravi manj kot tiskarski pomočnik). Iz računov izvemo, da je povrnil vojvoda Krištof Konzulu, pri katerem je Anton Dalmatin stanoval, za bivanje 53 goldinarjev.¹² Tako je ostala Dalmatinu ob stanovanju in hrani nekako slaba tretjina plače. Za še enega tiskarskega pomočnika je zabeleženo, da je zaslužil 40 krajcarjev na teden, 36 goldinarjev za 54 tednov dela (posebej je zabeleženo, da poleg hrane, pijače in spanja).

Kot računovodja tiskarne je delal Ungnadov služabnik Gugger. Za svoje dveletno delo je prejel 54 goldinarjev 24 krajcarjev, se pravi, 27 goldinarjev in 12 krajcarjev letno.¹³ Krištof Raid je služil Ungnadu kot sel. Ohranjen je račun, ko je nesel pismo cesarju v Augsburg, v katerem je Ungnad prosil cesarja za denarno pomoč tiskarni. Ker cesarja ni več našel tam, je odšel za njim na Dunaj, kjer je moral počakati še na cesarjevo odločitev. Stroški so znesli skupaj 13 goldinarjev ter šest in pol krajcarja.¹⁴

S tem pa smo že prešli na področje potovanja. Uraška tiskarna je bila za dežele, katerim je služila, precej oddaljena. Za vzdrževanje stikov so bila potrebna številna potovanja. Sodelavci tiskarne so potovali osebno ali pa so urejali zadeve posebni sli. Ti so prenašali tudi pošto. O tem nam povedo ohranjeni računi naslednje: V letu 1562/63 je znesel račun za »pošto«, ki so jo prenašali sli, 73 goldinarjev in 27 krajcarjev. Izdatek za sle in prevoze pa je znesel še dodatnih 64 goldinarjev in 42 krajcarjev, kar da skupaj 138 goldinarjev in 9 krajcarjev. Skupni izdatki tiskarne v tem letu so znašali 2306 goldinarjev in 10 krajcarjev,¹⁵ izdatki za »pošto«, sle in prevoze so znesli torej okrog 6 % skupnih izdatkov.

Za pošto, ki jo je prinesel sel skupaj z drugo, je prejel napitnino, ki je znašala okrog 20 krajcarjev. Bartl Buch, ki je bil poslan s hrvaškimi katekizmi v Ljubljano, je prejahal 86 milj in je prejel 8 goldinarjev in 36 krajcarjev, kar znese točno 6

⁵ Franjo Bučar, Računi o dohocima, str. 228, 232.

⁶ n. d., str. 233.

⁷ Mirko Rupel, Povabilo in odpoved Gašperju Melissandru, Slavistična revija VIII 1955, str. 213.

⁸ Franjo Bučar, Računi o dohocima, str. 235.

⁹ n. d., str. 299.

¹⁰ n. d., str. 229.

¹¹ n. d., str. 235.

¹² n. d., str. 234.

¹³ n. d., str. 237.

¹⁴ n. d., str. 236.

¹⁵ n. d., str. 237.

krajcarjev na miljo. Sel, ki je bil poslan na Kranjsko zaradi iskanja duhovnikov, ki bi pomagali pri prevajanju, je prejahal 118 milj, tri dni in pol pa je moral čakati v Ljubljani, kar je zneslo 12 goldinarjev in 9 krajcarjev. Za miljo je prejel po 6 krajcarjev, prav tako po 6 krajcarjev pa-tudi za vsak dan, ko je čakal v Ljubljani. Temu bi lahko rekli »kilometrina« na dolge proge.¹⁶ Na krajše proge je bila nekoliko nižja. Sel, ki je bil poslan iz Tübingena k Trubarju v Kempten, je prejel 5 krajcarjev za miljo (skupaj 15 prejahanih milj), prav tako pet krajcarjev za miljo je prejel sel, ki je potoval v Nürnberg, vendar je dobil za dan čakanja 8 krajcarjev. Sel, ki je bil poslan po stavca Wassermanna na Dunaj, je prejel za prejahano miljo prav tako 5 krajcarjev, na Dunaju je moral še 8 dni čakati, za vsak dan je prejel 4 krajcarje, tako da je znašalo potovanje skupaj 7 goldinarjev in 57 krajcarjev. Štefan Konzul je plačal za najetega konja, ki ga je jahal iz Ulma do Uracha, 45 krajcarjev.¹⁷ Sel Bader je bil poslan v Nürnberg, da bi pripeljal mojstra Putzenschneiderja, za kar je prejel 1 goldinar in 40 krajcarjev. Nürnberški tiskar se, kot je videti, ni mogel zlahka odločiti, da odide v Tübingen, ker je moral Ungnad poslati ponj poseben voz, kar je zneslo skupaj že 14 goldinarjev in 14 krajcarjev.¹⁸ Prevoz tiskarske stiskalnice iz Tübingena v Urach je stal 3 goldinarje, prevoz devetih stotov raznega tiskarskega materiala iz Nürnberga v Urach 7 goldinarjev in 48 krajcarjev ali približno 52 krajcarjev za stot.¹⁹

V uraški tiskarni so bili potrebni sodelavci, ki so znali slovensko in hrvaško. Ohranil se nam je točen popis stroškov, ko je potoval Konzul s Cvečićem na Kranjsko in v Istro, da bi našel primerne prevajalce. Iz Uracha sta odpotovala 25. novembra, preko Salzburga, Beljaka do Kranja, kjer sta se ločila, tako da je Cvečić odšel v Ljubljano in se tam ustavil, Konzul pa je šel naprej preko Vrhnike in Razdrtega in je prispel 25. decembra v Pazin. Tako je trajalo potovanje točno en mesec. Na povratku iz Pazina se je nekaj dni zadržal še na Kranjskem, kljub temu je trajalo potovanje nazaj do Uracha nekoliko manj, 24 dni. Cvečić se ni vrnil, s Konzulom je pa šel Drenović. Celo potovanje je stalo 134 goldinarjev, 13 krajcarjev in en lenarič.²⁰ Istega leta je potoval na Kranjsko in v Belo Krajino še Ungnadov služabnik Gugger, ki je pripeljal s seboj v Urach tri sodelavce: Jurišiča, Pomasaniča in Cvečića. Potovanje je bilo precej dražje od Konzulovega, saj je račun znesel 203 goldinarje ter 38 in pol krajcarjev.²¹ Podrobneje naj predstavim še cene Trubarjevega potovanja iz Ljubljane v Urach jeseni leta 1561. Trubar je potoval s štirimi tovariši, štirimi konji in enim oslom. Potovanje je trajalo od 3. do 20. septembra, stalo pa je 144 goldinarjev in 15 krajcarjev. Bivanje dveh uskoških duhovnikov osem dni v Ljubljani je skupaj s preskrbo konj stalo 9 goldinarjev. Potovali so preko Jesenic, Podkorena, Šmohorja, Lienza, Innsbrucka, Kemptena v Urach. Kjer so jih sprejeli kot goste, so dali napitnino, ki je znašala 40 ali 50 krajcarjev. Sicer pa so se cene prenočevanja in hrane proti severu rahlo dvigale. V Podkorenu in Šmohorju je znašalo prenočišče za vse po 1 goldinar in 20 krajcarjev, v Lienzu 2 goldinarja 36 krajcarjev, v Brunecku na Tirolskem, kjer so gostili še nekega Budino, pa so pustili 4 goldinarje in 42 krajcarjev, sicer so se pa stroški gibali med 1 goldinarjem 30 do 50 krajcarjev dnevno. V Kemptenu, kjer je bil Trubar prej župnik, so ostali dva dni. Tam si je uskoški duhovnik privoščil 20 meric vina, skupni račun pa je znesel 8 goldinarjev in 20 krajcarjev. Vino je bilo po 4 krajcarje. V Memmingenu si je privoščil uskoški duhovnik enajst mer piva, ki je veljalo po šest črnih denaričev. Popravilo sedla za osla ali konja je stalo 5 krajcarjev, podkovanje osla in konja pa 31 krajcarjev. Vodnik, ki jih je popeljal čez hrib pri Šmohorju, je dobil 6 krajcarjev, približno toliko je znašala tudi običajna napitnina, najvišja omejenjena je znašala 8 krajcarjev. Vsekakor se zdi, da Trubar z napitninami ni skoparil.

¹⁶ Franjo Bučar, Ivan Ungnad, str. 232.

¹⁷ n. d., str. 232.

¹⁸ n. d., str. 233.

¹⁹ n. d., str. 234.

²⁰ Franjo Bučar, Račun Stjepana Konzula, str. 47.

²¹ Franjo Bučar, Računi o dohocima, str. 236.

Konzul je dajal na svojem potovanju običajno po dva krajcarja, na Kranjskem pa le po enega.²²

In koliko je stal konj? Cene so bile gotovo različne. Ko je prosil Trubar v Rotenburgu, kjer je bil некоč župnik, da bi mu kupili osla, so mu dali 14 goldinarjev, da si kupi konja.²³ Konzul poroča, da je plačal v Salzburgu za konja 16 goldinarjev in 33 krajcarjev.²⁴ To sta nam lahko kazalki, kako so se cene gibale.

Na osnovi računov Trubarjevih Artikulov lahko vidimo, koliko je stal tisk knjige v tistem času. »Artikuli oli dejli te prave stare vere kerszhanske« so izšli 1562. leta in so jih tiskali v uraški tiskarni. Tisk te knjige, ki je obsegala 28 1/2 pole (218 strani), je znesel skupaj s tiskarskimi stroški 74 goldinarjev in šest krajcarjev, skupaj s stroški prebivanja Trubarja v Urachu v času, ko so Artikule tiskali, in še nekaterimi drugimi manjšimi stroški vred pa 84 goldinarjev in 6 krajcarjev.

Za knjigo so porabili nekaj več kot 5 bal papirja. Bala je stala 13 goldinarjev, tako da je znesla cena papirja približno 65 goldinarjev, ostali tiskarski stroški pa še 9 goldinarjev.²⁵ Pri tem ni všteta vezava knjige. Knjige so takrat vezali velikokrat tam, kjer so jih prodajali, tako da so jih razpošiljali v polah. Iz računov Fabijana Kirchbergerja, glavnega razpečevalca protestantskih knjig v Ljubljani, izvemo, da je stala vezava v usnje enih artikulov 14 krajcarjev, vezava v pergament pa 8 krajcarjev.²⁶ Vezane artikule je prodajal po 15 krajcarjev; verjetno so bili vezani v pergament, ker za v usnje vezane izrečno navaja, da jih je prodal po 20 krajcarjev. Nevezane je prodajal po 10 krajcarjev, v enem primeru je zapisal, da je dobil za nevezane 15 krajcarjev. Prevoz enega tovara ali voza knjig je stal iz Kranja do Ljubljane okrog 20 krajcarjev.²⁷ V računih ni nikjer zabeleženo, da bi dobil Trubar kakšen honorar za svoje delo.

To je le bežen in omejen pregled v takratne cene, ki nam pa kaže cenovna razmerja na področju, ki je tesno povezano z našo narodno in kulturno zgodovino in delom naših protestantov.

Zusammenfassung

DER SLOWENISCHE PROTESTANTISMUS, DIE URACHER DRUCKEREI UND DIE PREISE

Vinko Rajšp

Die Preise der slowenischen protestantischen Druckerei in Urach, die sich erhalten haben, gewähren uns einen Einblick in die Preisverhältnisse in der Zeit, in der unsere Reformatoren tätig waren. Der vorliegende Aufsatz stellt die Einnahmen der einzelnen Drucker arbeiter, Reise- und Transportkosten sowie die Druckkosten der Uracher Druckerei dar.

²² Mirko Rupel, Dva Trubarjeva računa, str. 113—116.

²³ n. d., str. 110.

²⁴ Franjo Bučar, Račun Stjepana Konzula, str. 39.

²⁵ Franjo Bučar, Račun o slovenskim artikulama, str. 44—45.

²⁶ Franjo Bučar, Račun Fabijana Kirchbergera, str. 143.

²⁷ n. d., str. 144.